

Prae-Raphaelite Brotherhood

"Kdo k mé rostlině toliko přivoní, nezná ji, a kdo ji utrhne jenom proto, aby se z ní poučil, nezná ji rovněž."

Friedrich Hölderlin

Viktoriáni

"Je fádni jako londýnská mlha, bez její tajemnosti, a ponurý jako londýnská neděle o zimním slunovratu."

Joseph Warren Brach

Anglie poloviny devatenáctého století, období vlády královny Viktorie... Jak často bývá termín "viktoriánský" z povrchně estetického hlediska všeobecným označením pro nevkus. S jakou samozřejmostí pročitáme brilantně formulovaná tvrzení, že vše, co viktoriáni vytvořili, byl laciný brak s výraznou tendencí k utilitářské ošklivosti, nebo naopak zase k nespoutané dekorativnosti bez funkční podstaty. Věc však není tak jednoduchá... Vskutku jde o dobu, kdy se stále více a častěji měří všechno měšičkým metrem, pokleslý vkus, eklekticismus a beztvará všednost poprvé začnou mocně převládat v architektuře i vnitřním zařízeních lidských příbytků. Neovladatelné průmyslové podnikání jako rakovina poprvé zasáhne nejen městské periferie a hučení transmisí strojové civilizace zrodí šosácké hmotářství.

Jak blízké a důvěrně známé... Ale i tato doba je těhotná novými myšlenkami. Náhle, kdy velcí věštcí Byron, Shelley a Keats jsou již mrtvi a Blake dosud zapomenut, přichází rok 1848 a Evropou otřásají krvavé revoluce. Také Londýn žije neklidně v očekávání prudkého převratu, který naplno prožívá Paříž. Marně... Neboť revoltující Irsko je vyhladověno a opuštěno obyvatelstvem a petice chartistů O Connorových vzaly za své. Samolibá pýcha viktoriánské Anglie bude znovu provázena dalšími formami neutěšenosti a ošklivostmi, klíčovými z procesu industrializace, do nichž se však vmísí hluboké pochybnosti a neklid. Zemdenost a deziluze se postaví proti programům socialistickým a zároveň diktátorským, darwinismus proti Bohu, chloral a opium proti mstivému přízraku zla. Těžko luštit hádanky zkalených vod, namíchaných z tak protikladných, navzájem se svářejících a mnohoznačných složek.

Skandál

"A dí-li kdo jemu: Jaké to máš rány na ruce svých? I odpoví: Jimiž jsem zbit v domě těch, kteříž mne milují."

Zacharjáš 13

V červnu roku 1850 je londýnská výstava umění v Royal Academy, jinak opět plná obrazů vytvořených prázdnou machou a plytkými náměty, podruhé obeslána obrazy označenými záhadnými písmeny P.R.B. Jeden z obrazů má biblický námět, ovšem provedený zcela realisticky, bez běžného balastu idealizace a svatozáře

postav. Chlapec-Ježíš v otcově tesařské dílně ukazuje symboly svého budoucího utrpení - stigmata na dlaních svým rodičům a bábě Anně. Bezejmenný obraz, který se stává v Královské akademii rychle středem veřejného a kritického pobouření, je posměšně pojmenován "Tesařská dílna". Značka P.R.B. se ocitla na indexu umělecké kritiky a dokonce královna, tehdy nemocná, dala plátno sejmut se stěny, aby si jej mohla prohlédnout. Masa je zmatena, jako vždy, když rozruch způsobí cosi iracionálního a pro měšťácké chápání nestravitelného. Kdopak nás to takhle uráží, skryt pod tímto sporným hieroglyfem?

Penis rather better, Please ring bell,

Prae-Raphaelite Brotherhood

"Krásný romantický sen o něčem, co nikdy nebylo, nikdy nebude - prozářený nejpůsobivějším světlem, jaké kdy svítlo - sen přenášející do země, kterou nikdo nedokáže určit ani si uchovat v paměti a po níž lze jen toužit."

Sir Edward Coley Burne-Jones

Brzy se přišlo na to, že pod podivnou značkou se skrývá skupina odbojných a nespokojených studentů Královské akademie umění. Dante Gabriel Rossetti, autor zmíněného obrazu John Everett Millais, William Holman Hunt, sochař Thomas Woolner, malíř James Collinson, budoucí literáti Frederick George Stephens a William Michael Rossetti založili P.R.B. v září 1848 v č. 83 Gower Street v Londýně. Tehdy bylo Millaisovi, Rossettimu a Huntovi jednadvacet let nebo méně. Svůj název - Prae-Raphaelite Brotherhood - si zvolili jako vyjádření obdivu k středověku a italským mistrům před Rafaelem a po několik let pak označovali svoje práce jeho počátečními písmeny.

Je jasné, že všichni členové Bratrstva měli už od počátku stejně věcí společných jako rozdílných. Původně šlo spíše o instinktivní sdružení několika začínajících umělců bez stanov a přísných pravidel. Teprve potom, co se na vystavené prerafaelské malířské umění snesla několikrát pořádná sprška kritiky z akademických kruhů, byly dohodnuty stanovy. Jednotnost Bratrstva, které brzy našlo mocného obhájce v Ruskinovi a svou jednoznačnou kvalitou si získalo jméno, však netrvala dlouho. Koncem roku 1853 se sdružení rozpadá, ale jeho konec nebyl ještě koncem vývoje myšlenky. Prerafaelismus trval (a možná ještě trvá) dlouho potom, co jeho značka zmizela z výstavních katalogů.

New romance

"Svět vnitřní, jenž je pro pozitivismus světem klamu, jest mu světem pravým. Skutečnost jest mu naopak světem, jímž nás klamou halucinované smysly."

Jiří Karásek ze Lvovic

Cíle i totožnost členů Bratrstva měly zůstat původně v anonymitě. Ideály skupiny byly zveřejněny až v roce 1850, do té doby o nich vypovídaly jen vystavené obrazy signované P.R.B. Bratrstvo pilně studovalo ranější křesťanskou tvorbu, aby mohlo obnovit ve zpodobňování přírody prostou pravdivost, kterou se vyznačovali malíři

před vysoce idealizovaným Rafaellem. Bylo fascinováno Lasinovými grafickými listy z roku 1812 podle renesančních fresek v Pise a tvorbou německých malířů nazarénů sídlících v Římě. Odmítlo malovat podle sádrových odlitků, technikou konvenční malby i námětový okruh klasické mytologie a historie. Ustavilo si vlastní svět námětů, vycházejících z Bible, středověké historie a myšlenek vrcholných romantiků (Keats, Blake). Jejich obrazy, založené na úsilí o trvanlivou techniku, blízkou "flámským primitivům", byly charakteristické smyslem pro naturalisticky nebo přímo hyperrealisticky pojatý detail, dekorativní přehledností kompozice, silným citem pro tichou zbožnost a posvátný kult smíšený s romantickou starobylostí.

Malíři a básníci

"Rossetti je nejbásnivějším z malířů, nejmalířštějším z básníků."

André Fontainas

Někteří z členů Bratrstva i umělců jejich okruhu byli také talentovanými básníky. Tak jako preraphaelistické malování čerpalo nepokrytě z literární inspirace, tak byla zase jejich písemná tvorba silně ovlivněna grafikou a kresbou, kterou náruživě pěstovali. První drobné prózy, básně a ilustrace uveřejnili ve svém časopise, nazvaném "The Germ" (první číslo leden 1850). Po čtyřech číslech s nicotným prodejem zanikl v podstatě nepovšimnut.

Redigoval jej W.M.Rosseti, bratr D.G.Rossettiho a obsahoval básně i třetího sourozence Rossettiových - romantické básnířky Christiny Rossetti, která je vedle Elizabeth Browning často považována za druhou největší anglickou básnířku. Oba tito preraphaelisté patří k vrcholu viktoriánské romantiky, u nichž zjišťujeme zcela novou kvalitu, kterou lze nazvat "ozvláštněním" nebo přímo "zbožštěním" krásy. Osou básní je zpravidla Touha. Všudypřítomná, stravující a umrtvující, mystická láska, která umožňuje volně se pohybovat z transcendentna až k pozemské smyslnosti. Jejich poezie je stejně bohatá jako u Keatse, ale jemnější, "karáskovsky" řečeno preciznější, subtilnější a delikátnější.

Tapety a gobelíny

"Není tu žádného umění nejvyššího řádu, aby nebylo dekorační. Zbavte se tedy ihned každé myšlenky, že umění dekorační je nějakým nižším nebo odlišným druhem umění."

John Ruskin

V roce 1853 se rytířský kulatý stůl Preraphaelistů rozpadá. Woolner je na cestě v Austrálii, Hunt odjíždí na Střední Východ, Rosseti přechází z oleje na akvarel a pilný Millais byl zvolen mimořádným členem Royal Academy - právě té instituce, proti které Preraphaelisté sotva před několika lety vystoupili. V témže roce se však na Oxfordské univerzitě setkává W.Morris s E.Burne-Jonesem a zakládají přátelskou skupinu "Bratrstvo". Preraphaelisty neznají, ale nadšeně studují Ruskina a středověké knižní iluminace. Seznámení se s několika díly Preraphaelistů je větrem do čerstvého tvůrčího ohně mladíků, kteří vytvoří další generaci preraphaelismu.

Oba brzy vyhledají Rossetiho v Londýně a jejich následné vzájemné přátelství je v roce 1861 završeno mimořádným výkonem, který nemá obdoby od samého počátku hnutí. Jde o projekt deseti ilustračních maleb na téma "Morte d Arthur" v

Union debating hall Oxfordské univerzity. Technicky nezvládnuté fresky nebyly bohužel nikdy dokončeny, ale vzápětí se W.Morris rozhodl o založení podniku Morris, Marshall, Faulkner a de facto otevřel další kapitolu historie preraphaelismu - i když jistě došlo k transformaci původní koncepce ve prospěch ornamentu a dekorační manýry. Šlo o společnost umělců, kteří v ideálním souručenství věnovali své síly i nadání povznesení anglického umění. Chtěli špičkovými návrhy povýšit průmysl na srovnatelně důležité odvětví plnoprávného umění. Vliv dekorací, řezeb, nábytku, knižní výzdoby, tapet, gobelínů, koberců a barevného vitrážového skla z Morrisových dílen pronikavě poznamenal anglický umělecký průmysl pozdního 19. století.

Casting

"Sedm vidím loupežníků, jak jsem zřel je před lety."

Viktor Dyk, Milá sedmi loupežníků

Osobností a umělců naladěných na stejnou či blízkou vlnu preraphaelismu by bylo asi překvapivě mnoho, proto jen nejvýznamnější jádro.

Sir John Everett Millais, baronet. "Nejakademičtější" cítící spoluzakladatel preraphaelistického Bratrstva. Od roku 1851 na základě dopisu v The Times obhajujícího preraphaelisty přátelství s Ruskinem. Po roce 1860 se odklání od zásad Bratrstva ve prospěch virtuózně zvládnuté portrétní malby. Jeho široké styky s šlechtickými příznivci ho dovedly k jmenování baronetem a později i prezidentem Royal Academy.

William Holman Hunt. Syn ředitele londýnského obchodního domu. V roce 1850 zformování Bratrstva sdílí s Rossettim společný byt. Po roce 1854 zůstává nadále věrný cílům Bratrstva. Několikrát na poutích za náměty navštívil Palestinu. V roce 1895 vyšly jeho vzpomínky - Preraphaelismus a preraphaelistické Bratrstvo.

Dante Gabriel Rossetti. Básník a malíř. Podle Ruskinova tvrzení "Ital, mučený v Infernu Londýna". Syn italského emigranta, vášnivý vyznavač primitivních florentinů a Danteho Božské komedie. Spoluzakladatel Bratrstva. Od roku 1850 žije s E.Siddalovou. Po její smrti 1862 jí vložil rukopis svých veršů do rakve pod hlavu. Teprve po sedmi letech díky přátelskému naléhání (zejména Swinburnově) dovolil poškozený svazek listů vyjmout. V roce 1870 jej pak doplněný a přepracovaný vydává s názvem Básně. Po rozpadu Bratrstva se stýká se svými žáky W.Morrisem a E.Burne-Jonesem a pracuje s nimi na nástěnných dekoracích v Oxford Union i v Morrisově podniku. Později přestává vystavovat a žije samotářsky, propadlý chloralu a alkoholu. Obliba a ceny jeho pozdních prací (tzv. Rossettismus) by mu zajistily vcelku pohodlnou existenci, ale silná vášeň pro starožitnosti i exotická zvířata ho neušetřila tísně. Poslední práce tohoto bohéma silně předjímají teprve budoucí umělecký vývoj.

Sir Edward Coley Burne-Jones, baronet. Chtěl se stát duchovním, ale v roce 1853 se setkal na Exeter College v Oxfordu s W.Morrisem. V roce 1854 poprvé uviděl preraphaelistické obrazy a po cestě do Francie následujícího roku se rozhodl stát se malířem. Následuje přátelství s Rossettim a Ruskinem a neúspěšný projekt nástěnných maleb v Oxfordské univerzitě. Zakládající člen Morrisova družstevního podniku. Po roce 1891 skvělé ilustrace pro vydavatelství Kelmscott Press.

William Morris. Od roku 1853, kdy společně studovali v Oxfordu, celoživotní přítel E.C.Burne-Jonese. Zajímal se o středověk a snažil se obnovit metody středověké dílenské a cechovní výroby. Založil podnik Morris, Marshall, Faulkner. Později jej přemístil do Londýna. Činnost jeho dílny trvala až do roku 1940. Měl rozsáhlý vliv na několik generací návrhářů. Teoretický i praktický socialista. Návrhář, řemeslník, básník.

Obrazy

"Věnují své úsilí reprodukci světců, vyvedených dokonale mdle."

Illustrated London News, 1850

Prerafaelská archaická poctivost byla příznačná i pro práci malíře Forda Madox Browna, který jeden ze svých nejslavnějších obrazů "City" maloval plných jedenáct let. Tak jako Ruskin po intelektuální a estetické stránce svými spisy legitimizoval cíle Prerafaelitů, tak Ford Madox Brown a William Dyce, který v Římě poznal "nazarény", vytvořili svými plátny s literárními náměty duchovní a umělecké klima zralé pro vznik prerafaelismu.

Nejnadanějším malířem Bratrstva byl J.E.Millais. K jeho prvním mistrovským dílům patří Isabella, kde jsou mimochodem v profilu zpodobněni jeho přátelé z Bratrstva. V roce 1850 následuje už zmíněný Kristus v domě svých rodičů a studiem historického kostýmu poznamenaný Ferdinand naslouchající Arielu. V roce 1852 pak následuje dramatická Ofélie a melancholický Úplatný pastýř. Mezi poslední Millaisova prerafaelská plátna patří virtuózní Slepá dívka z roku 1855.

Úspěšná byla i dráha Holmana Hunta. Začal plátny s literárními a náboženskými náměty a v roce 1854 dosáhl pronikavého úspěchu se Světlem světa, na němž Vykupitel s lucernou v ruce klepe na zavřená vrata lidského srdce. Aby co nejuvěrněji zobrazil místa, kde se odehrávaly děje Evangelia, navštívil opakovaně Svatou zemi. Vysoce bylo ceněno Obětování Ježíše v chrámě (1854-1860), přestože Hunt jako modelů tehdy užíval výlučně Židů, a pozdní Paní ze Shalottu podle Tennysonovy balady.

Nejuvětší a v podstatě neustávající výpady a útoky byly namířeny proti D.G.Rossettimu. Útok kritiky na obraz Ecce ancilla Domini (1850) byl pro Rossettiho natolik zdrcující, že se načas rozhodl zanechat olejomalby. Druhá fáze jeho malířské cesty začala teprve roku 1863. Tehdy vznikly jeho vrcholné práce Beata Beatrix (1865), triptych Paolo a Francesca (1864), rafinovaně omamná Monna Vanna (1866) a Dantův sen (1881). Teprve odstup času ukázal, že právě bohémský Rossetti svými skandálními obrazy předpověděl dekadenci, "estetické hnutí" a konečně i secesní styl.

Skvělými malíři byli i pozdní prerafaelisté. William Morris to dokazuje třeba Krásnou Izoldou z roku 1857. Edward Burne Jones začal po roce 1878 malovat olejem obrazy z tematikou keltských tradic a staroanglických legend. Později svůj tematický okruh rozšířil i na antickou mytologii. K umění prerafaelitů se blíží elegantní střízlivostí i tvorba George Fredericka Wattse, osobního přítele prerafaelitů.

Femme fatale

"Až s aureolou bude zde a v šatech bělostných, pak ruku v ruce půjdeme v hloub zřídél světelných."

D.G.Rossetti

Krásné ženy jsou podstatným jevem v historii prerafaelistů... Podivný intelektuální kult ženy byl Bratrstvu zvláštní směsicí ženství transcendentálního, exaltovaných preludů a smyslné lascivnosti. Prvním ztělesněním ideje fyzické a duchovní dokonalosti je pro Bratrstvo miss Alžběta Eleonora Siddalová (např. Millaisova Ophelia, Huntova Valentine and Sylvia, Rossetiho Beata Beatrix). Rossetti už roku 1852 opustil svou rodinu a žil s touto krásnou obchodní prodavačkou na londýnském Chatham Place. Dva roky po jejich svatbě, v únoru 1862, mu však umírá zcela vyčerpána po požití velké dávky opiátu. Problém její smrti, který nabyl téměř románové šíře, a stal se podnětem nejrůznějších dohadů, nebyl nikdy vyřešen. Názory, že konfliktní a instinktivní Rossetti byl vrahem, nebo že šlo o sebevraždu zaviněnou jeho nevšímavostí a nevěrou, nejsou zdaleka morbidní.

Než alkohol a chloral nezadržitelně zdevastoval poslední Rossettiho fyzické i duševní schopnosti, strávil ještě skvělá léta s Morrisonovými v překrásném alžbětinském domě. Jane Burdenová, s níž se 1858 oženil William Morris, kráska s dlouze splývavými vlasy a štíhlou šijí, splňovala prerafaelistický ideál ženství snad ještě více, než anglicky sentimentální a chorobný typ Siddalové. Okouzlený Rossetti ji mnohokrát maloval i kreslil, ale zřejmě už navždy zůstane hádankou, zda a do jaké míry ženy jako E.Siddalová, F.Scottová nebo J.Morrisová vytvářely Rossettimu duchovní obraz Ženy nebo naopak umělcova Duše a Myšlenka byla tou fantastickou a monumentální Ženou, kterou stále nosil v sobě a jen občas ji konkretizoval v realitě.

Stejně bizarní, ale pro velkého estetika Johna Ruskina příznačný je i příběh Effie (Grayové) Ruskinové, též výjimečně půvabné ženy, jejíž planý vztah k Ruskinovi skončí v roce 1853 (pět let po svatbě) ve Skotsku, kde Ruskinův chránělec J.E.Millet maluje oba manžely. Zde vzniká sice nejlepší a formálně jedinečný portrét proroka "krásy" na pozadí divokého horského potoka, ale jeho nespokojená žena se rychle sblíží s malířem, vzápětí udělá vše pro zrušení nešťastného svazku s Ruskinem a o dvě léta později se stává ženou Millaisovou.

Utopisté - Milionáři - Nádeníci

"I když nemůžeme naříkat na nedostatek blahobytu, vzrůstá u nás strach, že jednoho dne budeme mít nedostatek práce. Bojíme se přijít o rozkoš, a nikoli o utrpení."

William Morris, Novinky z Utopie

"Den ze dne víc a více cítím", napsal v jednom dopise Carlyle, "co pravdy je skryto v onom starém rčení mnišském - Laborare et orare - ". To je ta pověstná Carlylova doktrína o práci jako modlitbě v nejvyšším a jediném smyslu. O práci, která je nejlepším důkazem hloubky víry a jediným šťastným údělem pozemským. Carlyle, stejně tak jako Ruskin, si však velmi dobře uvědomoval zbídačování a mechanickou fragmentarizaci zapříčiněnou průmyslovou revolucí. V tomto neklidném období, kdy byla přímá lidská dřina nahrazena stroji, přišli prerafaelisté i

oba myslitelé se zcela příbuzně chápaným projektem práce jako mystického spojení. A tak většina z nich, včetně milionářů Ruskina a Morrise, dělala v podstatě z estetických důvodů jako nádeníci.

Nejvíce se do sociálních úvah ponořil původně básník, výtvarník a správce družstevního podniku "Morris a spol." W.Morris, z něhož se stal nakonec praktický sociální reformátor. Pracovitý a vzdělaný romantický vizionář, který nesnášel revolucionářské extremisty, revoluci krve a ohně. Své myšlenky o idylickém komunismu podal ve vlastní vědomé utopii "News from Nowhere" (1890), kde klíčem není pragmatické násilí jedné třídy, nýbrž zbožňování krásy, čistota srdce a rozkoš z práce.

Ztracený Ráj

"Kde život náš je v půli se svou poutí, mně bylo procházet tak temným lesem, že nemohl jsem cestu uhodnouti."

Dante Alighieri, Božská komedie

Ačkoliv se na první pohled zdá, že Preraphaelismus byl především typicky anglickou reakcí zaměřenou proti "materialismu" a "mašínismu" první průmyslové revoluce, jeho příchod na pole obrozujícího se umění a filozofie poloviny 19. století byl součástí dalekosáhlého pohybu, který probíhal na duchovní mapě Evropy v podstatě už od poloviny předcházejícího století. Karteziánský dogmatismus začal střídat proces, který si hledal ideály v nostalgickém návratu do křesťanského středověku a italského quattrocenta především.

Vždyť už téměř čtvrt století před Preraphaelisty hledal Shelley a Byron v Itálii ztrácející se stopy Zlatého Ráje a podobně tomu bylo i s Winckelmannovým objevitelským výletem do Itálie 1755, kde před jeho zraky povstávalo jako Fénix z vlastního popela staré Řecko, které se však tehdy ještě převtělilo ve filozofický systém neoklasicismu. Po organickém a smyslném projevu tak rozporuplného baroku zasáhla Starý Svět na prahu technické civilizace vlna chorobného tápání a přehrabování se v navždy Ztraceném Dětsví.

Ohromný rozvoj přírodních věd, který za sebou zanechával trosky pokřivených duchovních tvarů, nastartoval hluboké rozštěpení člověka, které technokratický a civilizační fenomén v budoucnu jen akceleroval a prohluboval. Nostalgický ráz 19. století jakoby byl intuitivním rozloučením se s minulostí, po které přijde už jen "velké smetiště minulosti, současnosti i budoucnosti", kde je povoleno vše. Také "viktoriánský romantismus" se podílel na proražení zdánlivě pevných a bezpečných zdí rozumového osvícenského řádu a otevření široké prázdné biblické propasti, v jejímž chaotickém nitru snad právě bloudíme.